

Muzeologija i muzej budućnosti*

Ivo Maroević
Filozofski fakultet,
Zagreb

Primljeno: 14. 1. 1987.

Muzeologija, kao i svaka druga generalistička znanstvena disciplina nastaje, razvija se i poprima one oblike, koji su praktički najsvrsishodniji za njezin razvitak. Ona zasigurno nije temeljna znanstvena disciplina, već se razvija na onoj drugoj razini koja počiva na rezultatima temeljnih znanstvenih disciplina. Ona se ne kreće na razini ni primijenjenih znanosti, poput raznih oblika tehnologije u odnosu na kemiju i fiziku, već na konceptualnoj razini koja je različita od one temeljnih disciplina. Muzeologija kao i svaka disciplina ove kategorije izvire iz prakse i potvrđuje se u praksi, anticipira praksu, ali se bavi teorijskim izučavanjem onih fenomena koji će se manifestirati u praksi. Drugim riječima, ona se ne bavi direktnom praksom (barem ne u svojem konceptualnom dijelu), ali su rezultati njezina djelovanja primjenjivi u praksi.

Gledamo li historijski, tada ćemo vidjeti da je muzeologija krenula kao muzeografija, da je polazila od praktičnih uputa kako sakupljati, čuvati i izlagati predmete, da bi s vremenom došla do konceptualnih pitanja, tj. pitanja značenja i smisla, interpretacije i koncepcije, ne zanemarujući ni povijesnu, ni praktičnu razinu. Tako je i Z. Stransky ispravno razložio muzeologiju na: povijesnu, strukturalnu i praktičnu razinu bavljenja. Zanemarimo li u ovom trenutku povijesnu i praktičnu razinu, jer se jedna tiče pređenoga puta, a druga sadašnje aplikacije, vidjet ćemo da strukturalna razina prekriva cjelokupnu vremensku, prostornu i društvenu dimenziju, tj. da se usmjerava prema budućnosti, da može sagledati onu prostornu dimenziju koja nadilazi zatvoreni krug muzeja i da se mora pozabaviti onim društvenim relacijama koje su sadržane u izrazu »zaštita baštine«, shvaćenom široko i metaforički, a ne doslovno. Time muzeologija na svojoj strukturalnoj razini može i treba prevladati ograničenja koja su joj imanentna već u imenu i svim konotacijama koje su uz to ime vezane, poput: staretinarnica, prošlost, besperspektivnost, izolacija i sl. Vezivanje muzeja uz izražavanje, njegovanje i afirmiranje raznih oblika i vrsta identiteta, samo je potvrda da teorijski pogled odozgo, kad se izdignemo iznad praktičarskih i isklju-

čivo povijesnih pogleda, otvara vidike na raznolike i čvrste spone baštine svih oznaka i društva, dakle čovjeka, u neraskidivoj perspektivi budućnosti. Tu slogan »nema budućnosti bez prošlosti« postaje veoma aktualan, ali ako ga permanentno shvaćamo i spoznajemo u sadašnjosti, i to u svakom njezinom trenutku.

Vezivanje muzeologije uz informacijske znanosti otvara novu konceptualnu razinu, ali i nameće stanovita ograničenja. Ona su u pristupu, jer se muzeologija u svojem širokom društvenom značenju ne mora baviti samo (iako to pretežno čini) izučavanjem muzealnosti na osnovu muzealija ili, kako Peter van Mensch kaže, muzealizacijom predmeta koji postaju muzealija. Izučavanjem muzealnosti predmeta, tj. svojstava koja su imanentna predmetu ili koje mu pridajemo, i muzealizacije, tj. procesa kojim predmet postupno postaje muzealija, mi smo još uvijek na razini izdvojene ili alijenirane baštine. Društvena relacija »zaštita baštine« traži integralnost s kontekstom, traži muzealnost ne samo u pogledu izolacije u muzealnu realnost, već u pravcu emitiranja poruka o svojstvima baštine u životnom kontekstu čovjeka, sa svim opasnostima koje prijete i predmetu i kontekstu i osobinama muzealnosti, kad se nadu na vjetrometini realnosti, sadašnjosti koja je dinamična i koja ne pruža onu zaštitu koju daje muzejska realnost.

Drugim riječima, muzeologija, iako se bavi predmetom, zbirnim fondom i svim mogućim relacijama unutar konteksta, dosta će često promatrati predmet ne samo kao nosioca i izvor informacija, kao emitera u komunikacijskom procesu i kao dokument neke od stvarnosti, već će ga nužno morati promatrati i kao varijablu koja djeluje na obogaćivanju čovjekove okoline, na stvaranju različitih identiteta, na život u cjelini. S takvim sadržajima muzeologija će širiti teorijsku jezgru informacijskih znanosti i nužno će dovesti do sve većeg i većeg uvažavanja posebnosti kulturnih informacija, njihove slojevitosti i promjenjivosti i njihova utjecaja na cjelokupni život čovjeka.

S druge pak strane, relativno definirana metodologija informacijskih znanosti, modificirano aplicirana na muzeologiju, pomoći će da muzeologija sustavno dimenzionira svoje zadatke i istraživačke pravce. U usporedbi s bibliotekarstvom, arhivistikom, leksikografijom i drugim srodnim granama informacijskih znanosti, vidjet ćemo da

je muzeologija specifična, jer je objekt njezina istraživanja – muzejski predmet, još uvijek dio realnosti koji nije transponiran na neki drugi medij. Knjiga, povelja ili bilo koji drugi pisani dokument već su stanovita apstrakcija u odnosu na realnost. Za očitavanje tih informacija važno je vladati vještinom čitanja pisma i razumijevanja jezika. Što se tiče muzejskog predmeta, situacija je mnogo složenija. Za otkrivanje informacija valja poznavati jezik predmeta, jezik oblika, materijala i struktura, u čemu pomažu temeljne znanstvene discipline, kao što su: arheologija, povijest umjetnosti, prirodne znanosti i sl. Što li je tek sa složenim strukturama konteksta ili pak višeslojnim složenim mehanizmima izložbi. Tek zabilježene informacije mogu ulaziti u klasične IN-DOK sustave. Tek tada se muzeologija izjednačuje s drugim granama informacijskih znanosti. Do tada i u cijelom postupku i procesiranju očitavanja informacija, muzeologija mora u skladu s općom teorijom informacija razvijati vlastitu teorijsku misao koja će se baviti postupcima identificiranja muzealnosti i smanjivanja polja muzealne neodređenosti onih predmeta za koje smo ustanovili da posjeduju ili smo im pridodali svojstva muzealije.

Muzejski predmet kao dokument određene realnosti, temelj identiteta, svjedok zbivanja i rezultat vještine čovjeka ili djelovanja prirode, dokaz mnogih tvrdnji i znanstvenih teza u nizu temeljnih znanstvenih disciplina, bez sumnje je element informacijske baze ljudskog znanja. Kao takav, predmet je bavljenja muzeologije, koja treba utvrditi teorijske pretpostavke za formuliranje sustava selekcioniranja, dokumentiranja i diseminiranja stvorenih podataka, te napokon interpretiranja, komuniciranja (putem poruka različitih vrsta, složenosti i slojevitosti) i stvaranja umjetnih kao i unapređivanja postojećih kontekstualnih cjelina unutar muzealne ili neke druge realnosti. Tako smo vrlo koncizno odredili okvire muzeologije kao znanstvene discipline.

Praktični, svakodnevni život, a i Peter van Mensch u svojem pozivnom pismu, postavljaju pitanje, do koje su mjere rezultati muzeoloških istraživanja i teorijskih dostignuća primjenjivi u praksi naših muzeja, dakle institucija u kojima je institucionalizirana muzejska djelatnost u većini zemalja svijeta, odnosno do koje mjere teorijska muzeološka misao može pomoći da se unaprijedi svakodnevna muzejska praksa. Za odgovor na ovo pitanje nužno je

utvrditi nekoliko pretpostavki koje se trebaju prethodno ispuniti. Ponajprije praktičari muzealci trebaju prihvatiti muzeologiju kao disciplinu koja se teorijski bavi djelatnošću u kojoj oni djeluju. Nadalje, oni trebaju imati sposobnost praćenja teorijske misli i volju da je primijene u praksi, što je uostalom uvjet uspješnosti svakog komunikacijskog procesa, te povjerenje da će se uz pomoć teorijske misli moći riješiti određeni praktični problemi. Tek kad se ove pretpostavke ostvare, otvara se mogućnost komunikacije između emitiranih teorijskih postavki (prvenstveno kroz stručnu periodiku, ekspertске misije i školovanje) i onih koji bi ih trebali primati i pretvarati u praktična rješenja.

Ne ulazeći pobliže u analizu praktične efikasnosti primjene rezultata unutar pojedinih razina strukture opće muzeologije, valja reći da je razina muzeografije direktno najaplikabilnija. Shvatimo li je dosta široko, tada se u okviru ove razine mogu detaljno obrađivati problemi obrade i manipuliranja predmetima, konzerviranja, zaštite, smještaja, klime, prostora i uvjeta u kojima se predmeti nalaze, nadalje problemi izlaganja, razmještaja predmeta, dizajna, osvjetljenja, kao i problemi formaliziranih oblika dokumentacije, radioničkog, propagandnog i pedagoškog rada. Za sve se ove probleme mogu pisati i izdavati priručnici, koji će s više ili manje modifikacija biti primjenjivi u svim zemljama i prostorima. Mislim da je nepotrebno posebno naglašavati da je na ovoj razini aplikacija najprimjenjivija i da će specijalisti koji se bave pojedinim navedenim problemima moći unapređivati tehnike rada u skladu s napretkom tehnologije i mogućnostima pojedine zemlje.

No, to nije ono što nas u ovom trenutku zanima. Ovaj dio muzeologije nije sporan niti u svojem teorijskom tretmanu niti u primjenjivosti, odnosno u htijenju muzealaca da ga prihvate. Slično je i s povijesnom razinom, bez obzira bavila se ona istraživanjem prošlosti i razvitka muzeja ili muzeologije. Ona se bavi prošlošću, utvrđivanjem tradicije i analizom razvitka. Njezina je aplikabilnost manjeg intenziteta jer ona djeluje posredno, razvijanjem spoznaje o kontinuitetu muzejskog rada i izbjegavanjem negativnog iskustva prošlosti.

Na strukturalnoj se razini ostvaruje onaj sržni domet muzeološke misli. Jer, tehnika i tehnologija bavljenja muzejskom djelatnošću počinje imati praktičnu primjenu kad ta djelatnost egzistira i kad se idejno opredjeljuje. Tada se sva praktična muzeografska dostignuća stavljaju u službu ideje. Definiranje te ideje predmet je muzeo-

logije i nemoguće je za njega pisati recepte, odnosno odrediti precizne mehanizme koji će nas dovesti do željenog cilja. U tom kontekstu ne možemo izdati priručnik za novu ili neku drugu muzeologiju. Još u nedavnoj prošlosti govorili smo, a i danas ne zanemarujemo tzv. specijalnu muzeologiju, koja se bavi odnosom određenih znanstvenih disciplina prema muzejskoj djelatnosti. Specijalna će se muzeologija baviti primjerice problemima umjetničkih, arheoloških, povijesnih, prirodznanstvenih, tehničkih, etnografskih ili nekih drugih specijalnih muzeja, temeljeći se na klasifikaciji znanstvenih disciplina, koju smo naslijedili iz 19. st. i koju unatoč velikim integrativnim kretanjima primjenjujemo i danas.

Međutim, relacije unutar specijalne muzeologije svode se na teorijsku postavku da su muzeji u funkciji dotičnih disciplina i da služe eksplicaciji i argumentaciji pojedinih temeljnih znanstvenih disciplina. Tu nema one bitne novosti koja dijeli muzejsku kulturnu informaciju, koja je u biti sintetička, od one znanstvene informacije koju traže bazične znanstvene discipline, a koja je analitička. Upravo u tom generalnom pristupu pokazuju se sve slabosti specijalne muzeologije, u kojoj je muzejski predmet dokaz ili element u znanstvenom istraživanju i argumentaciji, a nije dokument konteksta i života iz kojega je izdvojen. Muzealizacija se u teorijskom usmjerenju specijalne muzeologije svodi na analitički interes za ona svojstva predmeta koja su predmet izučavanja dotične znanstvene discipline. Stoga i praktične upute za djelovanje u specijalnim muzejima nemaju onaj široki muzeološki karakter kakav traži suvremena muzeologija. One su moguće i aplikabilne, ali su vrlo uske, usmjerene i praktički pogubne za sva ostala svojstva predmeta osim onih koja su važna za dotičnu struku.

Napokon, muzeologija koja otvara široku perspektivu konteksta, prožimanja značenja, varijabilnosti značenja muzejskih predmeta, njihove mnogoznačne upotrebljivosti, širenja muzejske stvarnosti izvan definiranog muzejskog prostora u život čovjeka, u njegovu svakodnevnu budućnost, ostaje ipak najapstraktniji fenomen, gledamo li ga s aspekta mogućnosti izrade uputa i priručnika za njezinu primjenu. Teorijska muzeološka misao trebala bi otvarati horizonte, širiti vidokrugu i razbijati okvire i granice stoljetnih predrasuda. Ta misao mora biti otvorena i slobodna, mora biti u funkciji čovjeka i društva, kako bi baštinu u totalitetu svih njezinih značenja, bila ona nama danas spoznatljiva ili ne, sačuvala za budućnost u aktivnoj sadašnjosti. Isti-

čem važnost te varijabilne sadašnjosti koja je dinamična i uvijek se kreće, svakim otkućajem sata, svakim trenutkom oka, svakim digitalnim impulsom, u odnosu na stabilnu prošlost koja konstantno raste i budućnost koja se konstantno smanjuje. Ne postoje uzalud gramatičke teškoće u jezicima i govornima, kojima se nastoji izraziti dinamičnost i trenutnost sadašnjosti.

Muzeologija treba otvarati teorijske prostore za iskorištavanje sadašnjosti u funkciji prošlosti (zaštita) i budućnosti (unapređivanje života.) Shvatljiva dinamičnost promjena koje se zbivaju u prostoru koji nas okružuju mora se aktualizirati u muzejskoj realnosti. Muzej budućnosti jest muzej svakodnevnih promjena značenja, bez obzira na moguće konstante. Pogreška muzeja prošlosti je u idejnoj sferi, u naporima da se zaustavi vrijeme, da se analitički zaustavimo u vremenu o kome stvaramo predodžbu u nekom drugom vremenu. Cjelokupna muzeografska tehnika i tehnologija usmjerena je prema konzerviranju vremena u muzejima. U tome leži konzervativizam muzejskih institucija i njihov položaj.

Nova muzeologija treba težiti da otvori teorijske perspektive u kojima će se eventualno moći prevladati napetost između materijala i vremena. Možda su pokušaji poput eko-muzeja, muzeja susjedstva ili čovjekova života u kontekstu predmeta i ambijenta baštine, anticipiranje teoretski teško premostive odbojnosti između trajanja, korištenja i čuvanja, između prave i muzealne realnosti, između noža koji služi i noža koji gledamo kao da služi ili kako je služio. U ovom kontekstu nova muzeologija ne može davati upute, niti institucionalizirati misli i ideje. Ona može stvarati duhovnu i misaonu klimu. Ona mora uvijek ostaviti otvoreni prostor za traženje, za pokušaje, za nove misli. Ona ne smije izgubiti vezu s tradicijom i mora omogućavati postupno mijenjanje reprezentativnih muzeja u muzeje koji reprezentiraju ljude, vrijeme, kontekst života i znanja. Ovakva misaona baza koja će se možda danas suglasiti da ide zajedno s informacijama u širokim informacijskim i komunikacijskim procesima, treba i nadalje tražiti ono mjesto u okvirima mogućeg ljudskog misaonog i znanstvenog svijeta, koje će omogućiti da predmeti koje smo izdvojili iz stvarnosti i dalje stvaraju stvarnost koja će humanizirati život onih koji dolaze i stvarati im sve dinamičniji kontekst baštine, u kome baština neće biti tradicijski teret, već okvir za kreativni suživot.

*Tekst napisan za publikaciju u povodu 10. obljetnice Reinwardt Academie, Leiden, na osnovu poziva za sudjelovanje; u tisku.

Museology and the museum of the future

Ivo Maroević

Museology should open theoretical possibilities for the research of the present in the function of the past (conservation) and the future (improvement of the standard of living). The museum of the future should be able to change its function. The mistake made in the museums of the past is their attempt to stop and preserve the time, which makes them into conservative institutions. Attempts such as eco-museums, museums of the neighbourhood and human life in the context of objects and the environment of heritage, could possibly surpass the tension between material and time, between the actual and the museological reality. The new museology should encourage research and not lose contact with the tradition. It should enable the transformation of representative museums into museums that represent people, time the context of living and knowledge. The heritage should not be a burden of the tradition, but a framework for creativity.

● Kulturni i turistički centar Ribnica

Jasna Horvat
Narodni muzej,
Ljubljana

Primljeno: 13. 3. 1987.

Radna grupa **Museum vivum** u svom je elaboratu **Kulturni i turistički centar Ribnica** pokušala u praksi realizirati zahtjev za interdisciplinarnu suradnju stručnjaka različitih znanstvenih grana, svjesna da će rad biti uspješan samo uz stalno uspoređivanje rezultata, uz suradnju i međusobni dijalog stručnjaka. U istraživanje i pripremanje projekta uključena su tako saznanja iz etnologije, povijesti, povijesti umjetnosti, muzeologije kao i urbanizma i arhitekture. Pritom je potpuno jasno da su sve ove struke bile potpuno ravnopravne i da je jedini cilj svih sudionika bio ujediniti saznanja u jedinstvenu i kompleksnu cjelinu.

Prilikom koncipiranja osnove Kulturnog i turističkog centra radna je grupa uzela u obzir slijedeća polazišta:

– Ribnica kao općinsko središte još nema uspostavljenu odgovarajuću muzejsku ustanovu za čuvanje prenosive kulturne baštine koja je upravo na ribničkom području izvanredno boga-

ta.

– U kulturni program se osim muzejske djelatnosti mora uključiti i galerijska djelatnost, knjižnica i ostale aktivnosti vezane uz kulturni program.

– Ostvarenje tako zacrtane kulturne ponude bit će osnova za cjelovit pedagoško-odgojni i turistički program.

– Kako je riječ o cjelovitom pristupu istraživanju i planiranju budućeg centra, radna je grupa ustanovila da eventualni uzori u zemlji ne postoje pa će u svom radu morati posegnuti za nekim svjetskim muzejskim, kulturnim i animacijskim iskustvima i dopuniti ih izvornim idejama na konkretnom ribničkom području.

– Pri svom radu radna je grupa bila svjesna povezanosti s terenom gdje još uvijek nalazimo aktivne domaće obrte na užem i širem ribničkom području. Budući centar trebao bi stoga odigrati značajnu ulogu u animiranju domaćeg žiteljstva koje bi u budućnosti trebalo ponešto drukčije »živjeti« s baštinom.

Od prvih razgovora radne grupe **Museum vivum** u Ribnici (ujesen 1984), kad je izražena inicijativa za ustanovljenje Kulturnog i turističkog centra Ribnica, do konačne izrade projekta (u ožujku 1986) izredalo se niz susreta i razgovora u Ribnici na kojima su sudionici javno predstavljali svoj rad, nadopunjujući gledišta o pojedinim inicijativama, prijedlozima i planovima.

Kulturni program Muzej

U zamišljanju vodećeg ribničkog muzeja svi smo bili svjesni da će rezultat biti uspješan tek onda ako svatko od nas sa svoje strane bude dao svoje najbolje i najpozitivnije istraživačke sposobnosti. Posve jasno je osim toga bilo da ćemo se, pojave li se razlike i nesuglasice u praktičnim i teoretskim pitanjima, međusobno porazgovoriti i dogovoriti koju ćemo zamisao ili koje rješenje uključiti u projekt. Istraživanje dakle neće teći jedno pored drugoga, već jedno s drugim.

A to je – kao što je već više puta rečeno – jedan od osnovnih zahtjeva interdisciplinarnog rada.

Isto se tako sve više potvrđivalo uvjerenje da je u muzejskom radu muzeologija ona kompleksna djelatnost koja sadrži i ujediniuje niz matičnih struka i istovremeno ima sve attribute samostalnosti.

Muzejski rad muzeja u Ribnici mora se radi toga temeljiti na znanstvenim dostignućima i obuhvaćati sva bitna područja ljudske aktivnosti u određeno vrijeme na određenom prostoru. Svojim komunikacijskim sredstvom – izložbom pak mora oživjeti one aktivnosti kojih više nema.

Ako se dakle odlučimo za kompleksni muzej, moramo biti svjesni da muzej mora predstavljati zakonitosti društvenog razvoja s prikazom političkog, privrednog, društvenog razvoja, kulturnog razvoja kao i svakidašnji način života svih slojeva stanovništva. Muzejska izložba morat će biti koncipirana tako da iz nje bude proizlazilo ono što zovemo »duhom vremena« – svaki događaj, ljudska saznanja, privredni razvoj, svakidašnji život, umjetnički rad itd., sve je to istovremeno rezultat i ogledalo šire duhovne atmosfere u kojoj nastaje i iz koje potječe.

Ispunjenje tako zacrtanih zadataka pak muzejima postavlja zahtjev za muzejskom interpretacijom – znanstvena dostignuća treba dakle »provesti« na jezik muzejske izložbe.

Osnova svake muzejske izložbe su naravno muzejski predmeti, odnosno – kako ih danas nazivamo – predmeti prenosive kulturne baštine. Muzejski predmeti su izvor koji pripada samo muzejima – oni su objekti muzejskih istraživanja i saznanja o prošlosti, oni istovremeno i predočuju sliku prošlosti. Muzejski su predmeti, dakle, konstruktivni element, u muzeju nenadoknadiv, oni su njegov **raison d'être**. Muzejski su predmeti, prema interpretaciji Georges-a Henria Riviera, izravna dokumentacija o ekonomskom, socijalnom, političkom i kulturnom razvoju. Muzejski su predmeti, razumije se, veoma raznoliki – oni su ostaci života, rada, znanosti, literarnog stvaranja, klasne borbe, revolucija, ratova, oni personificiraju rad, snove, patnje, pobjede, borbe, utopije i mnogo toga drugog što je obilježilo ljudsku povijest. Usprkos tome, izložba odabranih muzejskih predmeta u najboljem primjeru, nudi, međutim, samo »sliku« prošlosti, ali je ne može objasniti.

Stoga tvrdimo da muzejska izložba može predstaviti cjelovitost nekog razdoblja samo onda ako je uspješla povezati odnose među predmetima iz različitih područja ljudske djelatnosti. Problem leži u tome da je ostacima proteklih razdoblja potreban komentar koji će pojasniti i vrednovati njihovo mjesto u cjelini društvenog zbivanja. Ti odnosi pak moraju biti spoznajni ponajprije uz pomoć predmeta kao takvih, a ne samo prema osnovu legendi koje ih objašnjavaju (kako se to danas još u velikoj mjeri zbiva).

* Radna grupa »Museum vivum«:
organizacija projekta –
dipl. ing. arh. Marjan Loboda
urbanizam i arhitektura –
dipl. ing. arh. Dejan Bleiweis
dipl. ing. arh. Marjan Loboda
etnologija –
dr. Janez Bogataj,
dipl. etn. Irena Keršič
povijest –
prof. pov. Jasna Horvat
povijest umjetnosti –
dipl. hist. umjet. Matija Žargi,
dipl. hist. umjet. Dragica Trobec